

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-55>

УДК 792.8.027.5:792.54]:7.036/038.6](477)19/20”

Драч Т.Л.

Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;
Студія танцю «Шоколад», м. Львів

ПЕРШІ ПРОЯВИ МОДЕРНІЗМУ В ТАНЦЯХ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУВАЛИСЯ В ОПЕРНИХ ВИСТАВАХ У ТЕАТРАХ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядається питання впливу модернізму на музичне мистецтво України, виконано аналіз творчості відомих українських композиторів М. Лисенка, Б. Лятошинського, М. Вериківського та М. Скорика, котрі в своїй композиторській діяльності активно застосовували принципи модернізму, елементи експресіонізму, імпресіонізму та символізму, що дозволило створювати нові радикально чутеві та емоційні композиції, якими можна охарактеризувати епоху модернізму. Завдяки їх творчості з'явилися нові, сучасні обробки фольклорного матеріалу, який став основою для подальшого розвитку театрального, музичного та танцювального мистецтва.

Ключові слова: модернізм, музика, опера, музична вистава, балет.

Drach Tamara

National Academy of Culture and Arts Management;
Dance-studio “Chocolate”, Lviv

THE FIRST MANIFESTATIONS OF MODERNISM IN THE DANCES FOR OPERA PERFORMANCES IN UKRAINIAN THEATERS

Summary. We consider the question of modernism influence on the music art of Ukraine, we also analyze the artistic activity of the famous Ukrainian composers such as M. Lysenko, B. Lyatoshynskuiy, M. Verikivskiy and M. Skoryk, whose compositions include the main principles of this style, as the result they've used elements of expressionism, impressionism and symbolism, that have allowed to create new radically sensitive and emotional compositions, due to which we may know more about epoch of Modernism. New interesting works for the modern audience have appeared due to them, such as opera, ballet, symphony form, nocturne, sonata, modern interpretation of folk material, which have become the basis for the further development of theater, music and dance art. *Our purpose* was to analyse the artistic activity of the Ukrainian composers who composed music for the Operas and Ballets, and the works of the ballet masters who were engaged in composition of choreography to the national performances. *Methods of the research:* to analyse literature sources and art observation of new performances, to consider the repertoire of the Opera and ballet Houses, to research the history of development music and dance art in Ukraine. *Novelty* of the research is in using of the comparative methods for the studying of the artistic work of the famous Ukrainian composers and determining their influence on the development of the choreographic movements in the modern-dance theatre. Due to the performed research we have made the *conclusions* that the repertoire of Opera and Ballet Houses of Ukraine includes a lot of examples of using modernism style in the national performances and have determined the presence of the national opera performances that include modern-dances in them, which were created by famous Ukrainian ballet masters V. Volkonsky, P. Virskyi, V. Verhovinec and others.

Keywords: modernism, music, opera, music performance, ballet.

Постановка проблеми. Сучасні балетні та оперні вистави України часто популяризують українську культурну спадщину. Не останнє місце в цьому процесі займає й українська опера, яка поєднує в собі мотиви сучасності, елементи модернізму, музичну та театральну складову. В опері часто використовується і хореографічне оформлення вистав. Наприклад, популярність «Половецьких плясок» з опери «Князь Ігор» поряд з іншими чинниками пояснюється саме використанням фольклорних постановок. У цих «плясках» прослідковуються елементи модерну, адже саме завдяки сучасній постановці вона набула такої популярності.

Питання модернізму в оперних виставах та балетах вивчено недостатньо, саме тому пропонується розглянути розвиток подій в мистецтві України на початку ХХ століття, а також питання розвитку музичного та танцювального мистецтва ХХІ століття. Нами проаналізовано творчість відомих українських балетмейстерів та визначено їх вплив на розвиток стилю модерн

в Україні. Своє нинішнє дослідження ми присвятили оперному мистецтву України. Перші спроби українських композиторів застосувати принципи модернізму у музиці надали поштовх українським хореографам для пошуку хореографічного вирішення задумів композиторів [1, с. 25]. Тож, першими українськими операми, в яких можна зустріти танцювальні етюди, стали «Тарас Бульба» М. Лисенка та «Золотий вінець» Б. Лятошинського. Музика цих композиторів насичена модернізмом, тому сміливо можна назвати танці до цих оперних вистав першими спробами виразити через тогочасну хореографію народну тематику. Фольклор в їх операх набуває особливого значення, адже допомагає донести ідею національного просвітництва через складну драматургію вистав. Хореографія до опер та музичних вистав того періоду стає своєрідним викликом для балетмейстерів В. Волконського, П. Вірського, В. Верховинця, адже сучасна музика вимагала модерністського вирішення національної тематики. Це стало поштовхом до

створення сучасної лексики танцю, яку згодом можна назвати академічною народною хореографією та танцем фольк-модерн. Однак сучасні тенденції у хореографії торкнулися не тільки музичних вистав, можна з впевненістю сказати, що перші українські балети також були просякнуті ідеями модернізму. Такі вистави як «Лісова пісня», «Лілея», «Пан Каньовський» насичені не тільки яскравою народною хореографією, але й елементами вільної пластики, пантомімою та фольк-модерном, які стали складовою частиною цих балетів [6, с. 90].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використовуючи Інтернет як джерело інформації, нами вивчено репертуар всіх шести театрів опери та балету України, а також проаналізовано літературу та періодичні видання, які розкривають питання сучасного танцю в операх, музичних та балетних виставах. Найбільш широкі дослідження цієї тематики зробив відомий український мистецтвознавець та театрознавець Ю.О. Станішевський [3]. У своїх книгах він детально розглянув особливості використання танцю у музичних виставах, у тому числі сучасного танцю в операх. Серед його аналітичних робіт слід зазначити «Обрії музичного театру», «Інтернаціональний пафос українського радянського музичного театру» та «Режисура в сучасному українському музичному театрі» [3–6].

Мета статті – проаналізувати перші прояви модернізму в танцях, які використовувалися в оперних виставах у театрах України.

Завдання дослідження:

1. Дослідити репертуар театрів опери та балету України на наявність національних музичних вистав.

2. Визначити основні ознаки модернізму в творчості балетмейстерів, котрі робили постановки до національних музичних вистав.

3. Вивчити творчість композиторів, які писали музику до перших українських опер.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні ми сміливо можемо назвати Б. Лятошинського, М. Лисенка, М. Вериківського та ін. одними з найвпливовіших композиторів ХХ ст. Разом з тим у їх творчості був період, коли їм доводилося стверджувати власну індивідуальність та погляди у музиці.

Борис Лятошинський народився у Житомирі, де почав брати приватні уроки у відомого музиканта М. Глієра. Найбільш значимим для нього стали знахідки модерністів, які він почав застосовувати у своїй творчості. Його музичні композиції більш експресивні та емоційно-насичені, музика, що виражала почуття і була проявом його власного світу зі значними перешкодами, переживаннями, депресивними настроями. Радянська влада хотіла чути від нього лише позитивні оптимістичні мотиви, однак цього не хотів композитор, саме тому він схилився до модернізму у музиці та до того, щоб звеличувати людські почуття та відчайдушно боротися за власну правду та істину.

Сьогодні у доробку Бориса Лятошинського опери, балети та симфонічні твори. Його творчість довгий час переслідувалася, однак це не стало на заваді до створення оперних вистав на його музику та цілого ряду творчих експеримен-

тів, котрі допомогли відновити українську національну музику і показати її у зовсім іншому ракурсі. Серед відомих творів Б. Лятошинського можна назвати оперу «Золотий вінець», п'ята симфонія та інші.

Продовжуючи тему національних балетів та опер слід відзначити оперу «Тарас Бульба» Миколи Лисенка, балет «Пан Каньовський» Михайла Вериківського, «Лісова пісня» Михайла Скорульського та інші [6, с. 101].

Вперше балетмейстери звернулися до національної тематики саме на початку ХХ століття, коли відродження національної культури стало необхідною передумовою для розвитку самосвідомості нової самостійної держави. Нам відомо, що балетмейстери, котрі зверталися до національних українських тем, прагнули відобразити побут та звичаї українського народу. Саме цю тему дуже добре дослідив у своїй книзі мистецтвознавець Ю. Станішевський [6]. Він описує наскільки детально балетмейстери досліджували лексику українського народного танцю для того, щоб створити балети та опери з українським характером. Однак чисто народного танцю там побачити неможливо, адже балетмейстер В. Вронський прагнув поєднати народну хореографію з класичною, а також поєднати народну та сучасну хореографію [6, с. 78].

В «Лісовій пісні», особливо в останніх її інтерпретаціях, можна зустріти сучасні підтримки та стрибки, цікавими є пошуки хореографічної лексики до опери «Мойсей». Кожна опера, це не лише музичний твір з вокальним супроводом, але й повноцінна театральна вистава, яка включає в себе художнє оформлення, драматичну виставу та хореографію. Насамперед Б. Лятошинський спробував в своїй музиці відобразити переживання головних героїв та події, які відбувалися в житті.

В балеті «Лілея» В. Ковтунова яскраво простежується пошуки балетмейстера, котрий намагався за допомогою хореографії усучаснити національну тематику, зробити її більш актуальною та модною, а також поєднати народно-сценічну хореографію з модерном. Так, у постановці А. Шекери «Лілея» виглядає більш фольклорною ніж народною, що підкреслює академічні основи балету та допомагає відобразити драматичну лінію у балеті. Балет, хоча і виконується на пуантах, є яскравим прикладом використання вільної пластики у балеті, що виражається у лексичній базі рухів, які включають в себе контемпорарі, модерн та фольк.

Ю. Станішевський зазначає, що у 20-х роках український танець іноді з'являвся на кону оперних театрів у перекрученому, шаржованому або модернізованому вигляді. Так, зокрема, в київській постановці Лисенківського «Тараса Бульби» 1927 року балетмейстер М. Дісковський, бажачи «у розв'язанні танцю «Козачою» того трафаретно-специфічного явища так званих «малоросійських танців», створює «своєрідну ідеалізовану гульню, будуючи її в аспекті умовного реалізму на загальному тлі фіксованих угруповань, що складаються з індивідуалізованих частин». Ці претензійні декларації на практиці обернулися формалістичним трюкацтвом: на кожну музичну фразу Лисенківського «Козачка»

на сцену вибігала група танцюристів, застигаючи в чудернацьких позах, а потім кожна група по черзі повторювала якийсь один рух українського танцю: присядка, повзунок, голубець, тинок і т.п.

Однак переважна більшість постановок «Козачка» в багатьох інших сценічних інтерпретаціях опери «Тарас Бульба» променилась неповторними фольклорними самоцвітами. Щоправда, в досить розмаїтих втіленнях «Козачка» виразно намітилися дві нові тенденції в трактуванні українського народного танцю на оперно-балетній сцені. Перша тенденція – яскрава й багатобарвна театралізація народного танцю, збагачення його віртуозною технікою і навіть видозміненими акробатичними трюками – найповніше виявилась в іскрометному, сповненому емоційної наснаги й могутньої сили «Козачку», поставленому П. Вірським в одеському спектаклі «Тарас Бульба». Друга – дбайливе перенесення на сцену фольклорно-танцювальних зразків у майже незайманому вигляді – виразно поступала в чисельних інтерпретаціях «Козачка», автором або консультантом яких виступав В. Верховинець [6, с. 80].

Тож, завдяки дослідженню Юрія Станішевського та його аналізу опер та балетів початку 20 століття, ми маємо змогу знайти риси модернізму у цих постановках та вяснити, яким чином ці прояви вплинули на розвиток балетного та оперного мистецтва сучасності.

Опера «Мойсей» М. Скорика була поставлена у Львівському театрі опери та балету ім. С. Крушельницької у сучасному стилі. В опері, (постановку якої профінансував Ватикан), в основу якої покладене євангельське писання, ми можемо знайти вже елементи постмодерністського напрямку у музиці. Композитором вистави став відомий український композитор Мирослав Скорик. Опера насичена масовими сценами, вокальним співом та хореографією. Барв опері надає художнє оформлення.

Цікаво, що після цього на сцені Одеського музично драматичного театру була зроблена по-

становка музичної вистави «Мойсей», за хореографічне оформлення якої взялася відома українська балетмейстер у напрямку модерн-танцю Алли Рубіна, котра по-своєму інтерпретувала це музичне дійство та додала в нього більше експресії, динамізму та сучасної хореографічної лексики. Завдяки її стараннями музична вистава ожила та набула мобільного вигляду та сучасних кутових форм. Саме хореографія Алли Рубіної зробила виставу провісницею стилю модерн у драматичному звучанні [7].

Попередні роботи Алли Рубіної, котрі вона робила на вихованнях хореографічного коледжу м. Києва та Української муніципальної академії балету були спробами застосувати хореографію модерн у балетних виставах України.

Рок-балети Єврейського театру були поставлені нею на драматичних акторах, тому власні пластичні ідеї вона виражала за допомогою поз, позицій та пересувань, характерних для вільної пластики, що не вимагає професійної підготовки виконавця, а лише дозволяє їм виразити власні почуття через рух.

Балет Алли Рубіної «Карміна Буран» поєднав в собі всі складові сучасного мюзиклу – це і хоровий спів, і гра оркестру, і професійний балет. Хореографія була насичена акробатичними елементами та виражала «переходи душі» через чистилище. Кожний артист балету отримав складне завдання вираження драматичних ідей твору через тілесні рухи.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Завдяки проведеному аналізу літературних джерел нами визначено основні джерела модернізму у перших українських операх, знайдено зв'язок між музикою і хореографією та проаналізовано витoki фольк-модерну у сучасних музичних виставах. Також визначено характерні ознаки модернізму в перших балетах України та охарактеризовано творчість українських композиторів, котрі застосовували модерн у своїй музичній творчості.

Список літератури:

1. Лятошинський Б.Н. Воспоминания; Письма; Материалы: В 2-х ч. / Сост.: Л.Н. Грисенко, Н.И. Матусевич. Київ : Муз. Україна, 1985. Воспоминания. Ч. 1. 216 с.
2. Лятошинський Б.Н. Воспоминания; Письма; Материалы: В 2-х ч. / Сост.: Л.Н. Грисенко, Н.И. Матусевич. Київ : Муз. Україна, 1985–1986. Письма. Материалы. 1986. Ч. 2. 243 с.
3. Станішевський Ю.О. Обрії музичного театру. Київ : Музична Україна, 1968. 201 с.
4. Станішевський Ю.О. Інтернаціональний пафос українського радянського музичного театру. Київ : Музична Україна, 1979. 159 с.
5. Станішевський Ю.О. Режисура в сучасному українському музичному театрі. Київ : Наукова думка, 1982. 278 с.
6. Станішевський Ю.О. Балетний театр України: 225 років історії. Київ : Музична Україна, 2003. 440 с.:іл.

References:

1. Lyatoshinsky, B.N. (1985). Vospominaniya; Pisma; Materialy [Memoirs; Letters; Materials]. In 2 volumes / Written by L.N. Grysenko, N.I. Matusevich. Kyiv: Music of Ukraine. Vol. 1. 216 p. (in Russian)
2. Lyatoshinsky, B.N. (1985-1986). Vospominaniya; Pisma; Materialy [Memoirs; Letters; Materials]. In 2 volumes / Written by L.N. Grysenko, N.I. Matusevich. Kyiv: Music of Ukraine. Vol. 2. 243 p. (in Russian)
3. Stanishevsky, U.O. (1968). Obrii musichnogo teatru. [The Horizons of Musical Theatre]. Kyiv: Music of Ukraine, 201 p. (in Ukrainian)
4. Stanishevsky, U.O. (1979). Internacionalnyi pafos ukrainskogo radianskogo musichnogo teatru [International pathos of the Ukrainian Soviet Music Theatre]. Kyiv: Music of Ukraine, 159 p. (in Ukrainian)
5. Stanishevsky, U.O. (1982). Rezysura v suchasnomu ukrainskomu musichnomu teatri [Directing in the modern Ukrainian Music Theatre]. Kyiv: Scientific Thought, 278 p. (in Ukrainian)
6. Stanishevsky, U.O. (2003). Baletnyi teatr Ukrainy: 225 rokov istoriyi [Ballet Theatre of Ukraine: 225 years of the history]. Kyiv: Music of Ukraine, 440 p.